

HANEFİ MEZHEBİNDEKİ ZEVİ'L-ERHAM SINIFININ CAFERİ FIKHI AÇISINDAN MUKAYESELİ TAHLİLİ

Aliye MÜRSELOVA*

ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), II/3, Temmuz 2017, Sayfa: 1-12

ÖZET

Bu makalenin amacı İslam miras hukukunda yer alan zevi'l-erham adlı varis grubunu Hanefi ve Caferi mezhepleri bağlamında araştırmak, aralarındaki benzer ve farklı özellikleri ortaya koymaktır. Bilindiği üzere Caferi mezhebinde pay sahiplerinin tasnifi Sünni fıkıhdakinden farklıdır. Bu yüzden adları farklı olsa da her iki mezhebin anlayışında aynı mirasçılar mirastan pay almaktalar. Bununla birlikte, mirasçıların aldıkları paylar arasında miktar bakımından küçük de olsa farklar bulunmaktadır. Bu makalede Caferi mezhebinde Hanefi mezhebindeki zevi'l-erham sınıfına denk gelen varislerin aldığı paylar örneklerle anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hanefi mezhebi, Caferi mezhebi, Zevi'l-erham, Miras, Muris, Varis, Farz, Red, Hacb.

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ZEVİ'L-ERHAM IN THE HANAFI SECT IN TERMS OF JAFERI JURISPRUDENCE

ABSTRACT

The aim of this article is to investigate the heir group called Zawi'l-erham in Islamic heritage law in the context of the Hanafi and Ja`fari denominations, to reveal similar and different characteristics between them. As it is known, it differs from the Sunni jurisprudence of the shareholders in the Ja`fari denomination. Because of this, even though their names are different, the same inheritors take the inheritance share in the understanding of both denominations. However, there are minor differences in the amount of shares of inheritors. In this article, the proportions of the heirs of the Hanafi denomination belonging to the class of Zawi'l-erham in the Ja`fari denomination are explained with examples.

Key Words: Hanafi denomination, Ja`fari denomination, Zevi'l-erham, Inheritance, Testator, Heir, Heritage, Jafary, Farz, Red, Hajb

---

* Doktora Öğrencisi, Azerbaycan Bakü Devlet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bakü.

Giriş

İslam miras hukukunda ashâbü'l-ferâiz ve asabe sınıfına dahil olmayan² ve payları belirlenmemiş varislere zevî'l-erham denir.³ Arapçada "zu" sahip, "rahm" veya "rahim" nesep bağı anlamına gelmektedir. Kelimenin tekili "zu-rahim" dir ve rahm yolu (kan bağı) ile yakın akrabaları kapsamaktadır. Zevî'l-erham murise kadın vasıtasıyla bağlanan akrabalara denmektedir.⁴ Murisin kızının çocukları, dayı, hala ve teyzeleri buna örnektir. Vefat edenin ashâbü'l-ferâizden veya asabeden akrabaları bulunmadığı takdirde, zevî'l-erhamdan olan mirasçılardan hangi şartlarla varis olabilecekleri konusu müctehitler arasında ihtilaf konusudur.⁵

Hanefilerin benimsediği metoda göre zevî'l-erhamı murise bağlayan varise değil, doğrudan zevî'l-erhamın murise olan yakınlığına bakılmaktadır. Çünkü bunlar temelde asabe hükmündeysen ya kadın oldukları ya da araya kadın girdiği için asabe olamamışlardır. Bu açıdan asabenin varisliği hangi yöntem ve sıra ile kabul edilmişse bunlar da aynı durumda varis olmaktadır.

İlk dönem Şafii ve Maliki uleması zevî'l-erhamı mirasçı saymamıştır. Ancak Hicri IV. asırdaki müteahhir ulema, devlet hazinesinin işlevini yitirmesinden dolayı, zevî'l-erhamın mirasçı olabileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Ahmed bin Hanbel ve Ebu Hanife ise mirasçı olabilecekleri konusunda ittifak etmişlerdir.⁶

Caferi Mezhebi'nde ise Ehl-i Sünnet ulemasından farklı olarak zevî'l-erham denilen bir varis grubu bulunmamaktadır. Fakat zevî'l-erham sınıfına dahil olan varisler farklı adlar altında Caferi Mezhebi'ne göre de mirastan pay alırlar.

Caferi Mezhebi'nde Zevî'l-Erham

Caferi Mezhebi'nde mirasçılar üç sınıfa ayrılmıştır. Birinci grup vefat edenin babası, annesi ve çocuklarıdır. Çocuğun bulunmaması durumunda bir sonraki kuşağa ne kadar inerse insan (torun, torun çocuğu vb.) hangisi ölüye daha yakınsa mirası o alır. Bu gruptan bir kişi bile mevcutsa, ikinci grup miras alamaz. İkinci grup "cedd" yani dedesi, dedesinin babası -öncekilere ne kadar ulaşırsa, annesi -yine ne kadar yukarıya doğru devam ederse (büyük annesinin annesi ve diğerleri) - ister anne tarafından olsun, isterse de baba tarafından erkek ve kız kardeşi, bunlar da mevcut değilse, onların çocuklarından kim vefat edene yakınsa, miras alabilir. Amca, hala, teyze ve dayı üçüncü gruptan kabul edilmektedir. Vefat edenin amcası, halası, teyzesi ve dayısından birisi yaşıyorsa, çocukları miras alamazlar. Fakat vefat edenin baba tarafından amcası ve hem anne, hem de baba tarafından öz amcaoğlu

² Muhammed Ebû Zehra, *Ahkâmü't-Terekat ve'l-Mevâris*, Dârü'l-fikri'l-arabî, Kâhire, 1302, s. 179.

³ Hayreddin Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2006, s. 376, 412.

⁴ Muhammed Ebû Zehra, *a.g.e.*, s. 179.

⁵ Mehmet Akif Aydın ve diğerleri, *İslam Hukuku*, Nurlar, Bakı, 2013, s. 261.

⁶ Ali Himmet Berki, *İslam Hukukunda Feraiz ve İntikal*, Sadeleştiren: İrfan Yücel, Ankara, 1985, s. 75-97.

olursa ve onlardan başka da miras alacak birisi olmazsa, miras hem baba hem de anne tarafından amcaoğluna verilmelidir. Sadece baba tarafından öz amcası miras alamaz.⁷

Zevî'l-erham grubunu dört kısma ayırmak mümkündür:

1. Sınıf: Ölen kişiyle arasında kadın bulunan ölenin fûruu, yani kızı ve kızının oğlunun kızı (kızının torunu) vb.

2. Sınıf: Ölen kişiyle arasında kadın bulunan ölüünün usulü, yani büyük anne ve dedeler. Söz konusu fasit büyükanne ve dededir.

3. Sınıf: Bunlar miras bırakanın ana ve babasının fûrûu olup, mutlak kız kardeşlerin fûrûu ile ana baba bir veya baba bir erkek kardeşlerin ve bunların oğullarının oğullarının... kızları ve bunların fûrûu, ana bir erkek ve kız kardeşlerin oğul ve kızlarıyla onların fûrûudur.

4. Sınıf: Asabeden olmayan büyükanne ve dedelerin fûruu, amca, dayı, kuzen.⁸

Böylece Caferi Mezhebi'ndeki üçüncü grup Hanefi Mezhebi'ndeki zevî'l-erham grubuna uygun düşmektedir. Eğer birinci ve ikinci tabakadan birisi olmazsa, bu durumda üçüncü grup mirastan pay alır.⁹ Üçüncü gruptan olan akrabaların ne zaman, hangi durumlarda ve mirastan ne kadar pay alacaklarını aşağıda ayrıntılı görmek mümkündür.

İkinci grubun varislerinden olan ana-baba bir kızkardeş, ölen kardeşin tek akrabasıysa ve birinci tabakadan hiç kimse yoksa, mirasın hepsine sahip olur. Yarısını pay sahibi gibi, diğer yarısını da redd payı olarak alır. Eğer ölenin iki kız kardeşi varsa onlar mirasın 2/3'sini pay, 1/3'ni redd olarak alırlar. Ana-baba bir kardeş veya kızkardeşi yoksa sadece baba bir kızkardeş veya kızkardeşleri varsa onların mirastan alacakları paylar için ferdi veya toplu şekilde hüküm verilir. Aynı anneden olan kızkardeşi varsa, mirasın tamamını alır, 1/6'i pay, diğer kısmı ise redd gibi alırlar.¹⁰

Murisin kız kardeşinin çocukları, annelerinin, hatta ana-baba bir veya sadece baba bir teyzelerinin sağ olması halinde mirastan hiçbir pay alamazlar. Sadece kızkardeş ve erkek kardeşler hayatta oldukları sürece onların çocukları ebeveynlerinin yerine geçerek onlara düşen paylara sahip olabilirler. 1/6 kısmı baba bir kardeş veya kızkardeşinin çocuklarının, 1/3 kısmı ana bir kardeş veya kızkardeşinin çocuklarının, diğer kısımlar ise ana-baba bir kardeşlerin

⁷ Muhammed Fâzıl Lenkeranî, *Tevzihü'l-Mesâil Risalesi*, (trc. M. Alizade), Kum 2006, M: 2804.

⁸ Muhammed Ebû Zehra, *a.g.e.*, s. 180.

⁹ Lenkeranî, *a.g.e.*, M: 2830.

¹⁰ Muhammed Cevâd el-Muğniye, *a.g.e.*, s. 217.

evlatlarıdır. Sadece bunlar hepsi ebeveynlerin yerine geçen dedelerin sağlığında sakıt olurlar.¹¹

Murisin dedesi ve büyük annesi için çeşitli durumlar mevcuttur:

1. Murisin sadece bir dedesi veya büyük annesi hayatta olupta, kızkardeşi veya kızkardeşlerinin evlatları; eşi yoksa annenin annesi veya babası değil, babanın annesi veya babası mirasın hepsine sahip olur. Bu kural nass ve icma ile sabittir.

2. Dedelerin ikisi de hayattaysa baba veya anne tarafından olduklarına dikkat edilir. Kadın veya erkek tarafından olduğuna göre ikili-birli pay alırlar.

3. Dedeler ve büyükanneler hayattaysa anne tarafından olan 1/3 pay alır, çünkü annenin yerine geçip onun payına sahip olurlar. Çocuk yoksa hacb olunmaz, bu payı eşit paylaşırlar. 2/3'ni de baba tarafından olan dede ve büyükanne alır, çünkü babanın yerine geçip onun payına sahip olurlar.

4. Dede ile karı/koca varisse, onun payını alır.¹²

Fakihler büyükanne ve dedeleri ilk önce derecelere ayırırlar. Birinci derecede iki büyükanne ve iki dede, ikinci derecede dört, üçüncü derecede sekiz, dördüncü derecede on altı, beşinci derecede otuz iki, altıncı derecede altmış dört ve böylece devam eder. Bu tür bir kıyasla derece arttıkça akrabalık ilişkisi azalır.¹³ Annesinin annesi, annesinin babasının annesi, babasının annesinin annesi ve babanın babasının annesi icma ile varis olur. Diğer mezheplerde bu konuda ihtilaf bulunmaktadır. Nitekim onları varis konumunda görmeyenler de vardır.¹⁴ Tabii ki burada belli bir sıralamaya dikkat edilir. Akrabalık bağı azaldıkça sonda gelenler hacb olur. Örneğin, annenin annesi, annenin annesinin annesi ile sakıt olduğu gibi aynı zamanda babanın annesinin annesi, babanın annesinin annesinin annesi ile, babanın babasının annesi, babanın babasının babasının annesi ile vb. sakıt olur. Fakat babanın annesinin annesi ile babanın babasının annesi veya annenin annesinin annesi ve babanın annesinin annesi hacb olunmaz, çünkü onlar aynı derecedendir ve miras her ikisi arasında eşit bölünür.¹⁵

Cafer es-Sadık'tan (ö. 148/765) naklen şöyle rivayet edilmektedir: "Teyzelerin ve amcaların hiçbirisinin birinci ve ikinci tabakadan bir varisin sağlığında mirastan pay alamamaları nass ve icma ile sabittir. Akrabalığın temeli budur."¹⁶

Eğer ölenin varisi sadece bir amcası veya halasıysa (ister ana-baba bir olsun, isterse de sadece baba tarafından veya anne tarafından bir olsun) malın hepsi ona

¹¹ Muhammed Cevâd el-Muğniye, **a.g.e.**, s. 218.

¹² Muhammed Cevâd el-Muğniye, **a.g.e.**, s. 219-220.

¹³ Ebû Cafer et-Tusî, Muhammed b. Hasan b. Ali et-Tusî, **el-Mebsût fi Fıkhi'l-İmâmiyye**, Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, Beyrût, t.y., s. 88, 89.

¹⁴ Ebû Cafer et-Tusî, **a.g.e.**, s. 88.

¹⁵ Ebû Cafer et-Tusî, **a.g.e.**, s. 90.

¹⁶ Muhammed Cevâd el-Muğniye, **a.g.e.**, s. 222.

aittir.¹⁷ İmam Cafer es-Sadık'a teyze ve amcanın payları sorulduğunda, "amca 2/3 pay, teyze 1/3 pay alır" cevabını vermiştir.¹⁸

Eğer bir kaç amcası veya bir kaç halası (hepsi aynı baba ve anneden veya sadece aynı babadan olursa) varsa malı kendi aralarında eşit şekilde paylaşmalılar. Eğer hem amcası hem de halası olursa ve hepsi de aynı anne babadan veya sadece aynı babadan olursa amcalar halaların iki katı fazla miras alır. Örneğin, ölen kişinin varisleri iki amca ve bir hala olursa malı beş eşit yere ayırırlar: Bir pay halaya verilir, dört payı ise amcalar eşit şekilde paylaşır.¹⁹

Ölen kişinin varisi sadece aynı anneden olan bir kaç amcası veya halası olursa mal aralarında eşit şekilde paylaşılır. Fakat anne tarafından bir olan bir kaç amca veya hala olursa ihtiyat vacibe esasen kendi aralarında anlaşmalılar.²⁰

Vefat edenin varisi onun amcası veya halası olursa, onların da bazısı baba, bazısı anne, bazısı ise hem baba hem de anne tarafından bir olsalar dahi baba taraftan bir olan amcası ve halası miras almaz. Yani eğer ölenin ana bir olan amcası veya halası olursa malı altı pay olarak taksim etmek gerekir: Bir payı anne tarafından bir olan amcası veya halası, diğer payları ise hem baba hem de ana bir olan amcası ve halası miras olarak alırlar. Burada da amcalar halaların iki katı fazla miras alırlar. Eğer anne tarafından bir olan hem amcası hem de halası olursa malı üç pay olarak ayırmaları, iki payı ana-baba bir olan amcasına ve halasına vermeleri gerekir (amcası halasının iki katı fazlasını miras alır). Bir pay da anne tarafından bir olan amca ve halasına vermek gereklidir. İhtiyat vacibe esasen malın bölünmesinde kendi aralarında anlaşmalılar.²¹

Eğer ölenin varisi sadece bir dayısı veya teyzesi olursa malın hepsi ona aittir. Hem dayı hem de teyzesi olursa ve hepsi ana-baba bir veya baba bir ya da ana bir olursa mal onların arasında eşit şekilde paylaşılmalıdır. İhtiyaten malı paylaşırken kendi aralarında anlaşmaları gerekmektedir.²²

Ölenin varisi ana bir olan dayısı veya teyzesi ve aynı anne ve babadan olan dayısı veya teyzesi, yine aynı zamanda baba bir dayısı/teyzesi olursa, baba bir teyzesi ve dayısı miras alamaz. Mal altı pay olarak taksim edilir, bir pay baba bir dayısına veya teyzesine, diğer paylar ise aynı anne ve babadan olan dayısına veya teyzesine verilir. Onlar da kendi aralarında eşit şekilde taksim ederler.²³

Ölenin hem baba bir, hem ana bir, hem de ana-baba bir olan dayıları ve teyzeleri varsa, bababir dayısı ve teyzesi miras alamaz. Mal üç pay olarak taksim

¹⁷ Muhammed Cevâd el-Muğniye, **a.g.e.**, s. 222.

¹⁸ Muhammed Cevâd el-Muğniye, **a.g.e.**, s. 223.

¹⁹ Lenkeranî, **a.g.e.**, M: 2831.

²⁰ Lenkeranî, **a.g.e.**, M: 2832.

²¹ Lenkeranî, **a.g.e.**, M: 2833.

²² Lenkeranî, **a.g.e.**, M: 2834.

²³ Lenkeranî, **a.g.e.**, M: 2835.

edilir: Bir payı ana bir dayısı ve teyzesi aralarında taksim etmeliler. Diğer payları ise ana-baba bir olan dayısı ve teyzesi kendi aralarında eşit şekilde taksim ederler.²⁴

Eğer ölenin varisleri bir dayısı veya teyzesi ve bir amcası veya halası olursa, malı üç pay olarak taksim etmeliler: Bir payı dayısı veya teyzesi, diğer payları ise amcası veya halası miras alır.²⁵

Ölenin varisi bir dayısı veya teyzesi, amcası ve halası olursa, o zaman halası ve amcası ana-baba bir veya baba bir olursa mal üç pay olarak taksim edilir: Bir pay dayısı veya teyzesine verilir, geriye kalanın iki kısmı amcasına, bir kısmı ise halasına düşer. Yani malı dokuz pay olarak ayırırlarsa üç kısmını dayısına veya teyzesine, dört kısmını amcasına, iki kısmını da halasına vermek gerekir.²⁶

Ölenin varisi bir dayısı veya teyzesi, ana bir olan amcası veya halası ya da ana-baba bir veya baba bir amcası veya halası olursa mal üç pay olarak taksim edilir: Bir pay dayısına veya teyzesine verilir. Geriye kalanı ise altı pay olarak taksim edilir. Bir pay ana bir olan amcasına ve halasına verilir ve amcası halasından iki katı fazla pay alır. Yani ölenin malını dokuz pay olarak taksim ederlerse üç pay dayısına veya teyzesine, bir pay ana bir olan amcasına veya halasına, beş pay ise ana-baba bir veya baba bir olan amcasına veya halasına verilmesi gerekir.²⁷

Eğer ölenin varisi ana bir olan amcası ve halası, bir dayısı veya teyzesi, ana-baba bir veya baba bir olan amcası veya halası olursa, mal üç pay olarak taksim edilir: Bir pay dayısı veya teyzesi miras olarak alır. Geriye kalanı ise üç pay olarak ayrılır. Bir pay anne tarafından olan amcası ve halasına verilir. Amcası halasının iki katı fazlasını alır. Yani mal dokuz payolarak taksim olunarsa, ondan üç pay teyzesine veya dayısına, iki pay anne tarafından olan amcası ve halasına, dört pay ise ana-baba bir veya baba bir olan amcası ve halasına miras olarak verilir.²⁸

Ölenin varislerinin hepsi ana-baba bir veya baba bir ya da ana bir kaç dayısı ve teyzesi, aynı zamanda amcası ve halası da olursa mal üç pay olarak taksim edilir: İki pay amcası ve halasına önce söylenen şekilde verilir. Diğer payı ise dayıları ve teyzeleri kendi aralarında eşit şekilde paylaşırlar.²⁹

Ölenin varisi baba bir olan dayısı veya teyzesi ve ana-baba bir yada baba bir olan bir kaç dayısı ve teyzesi, aynı zamanda amcası ve halası da varsa mal yine üç pay olarak taksim edilir: İki payı daha önce anlatıldığı şekilde amcası ve halası kendi aralarında taksim ederler. Yani ölenin ana bir olan dayısı veya teyzesi olursa geriye kalan bir payı eşit olarak altı yere taksim ederek bir pay anne bir olan dayısına veya teyzesine, diğer payları ise ana-baba bir veya baba bir olan dayısına ve teyzesine

²⁴ Lenkeranî, a.g.e., M: 2836.

²⁵ Lenkeranî, a.g.e., M: 2837.

²⁶ Lenkeranî, a.g.e., M: 2838.

²⁷ Lenkeranî, a.g.e., M: 2839.

²⁸ Lenkeranî, a.g.e., M: 2840.

²⁹ Lenkeranî, a.g.e., M: 2841.

vermek gerekir. Onlar da kendi aralarında eşit şekilde taksim ederler. Eğer ana bir bir kaç dayısı veya bir kaç teyzesi, ya da hem dayısı hem de teyzesi olursa o bir payı üç yere taksim ederek bir hissesini ana bir olan dayılar ve teyzeler kendi aralarında eşit şekilde bölecekler. Kalan hissene ise ana-baba bir veya baba bir olan dayı ve teyzesine vermek gerekir ki, kendi aralarında eşit şekilde taksim etsinler.³⁰

Ölenin amcası, halası, dayısı ve teyzesi olmazsa (ölmüş olurlarsa), amcasına ve halasına kalacak olan miras payı onların çocuklarına, dayı ve teyzesine kalacak olan miras payı da onların çocuklarına verilir.³¹ İmam Sadık`tan şöyle rivayet edilmiştir: "Hala baba yerine, teyze de anne yerindedir. Kızkardeşinin kızı kızkardeşi yerine, erkek kardeşin kızı da erkek kardeş yerindedir. Bunlar hepsi zu-rahimdir."³² Bu yüzden teyze, dayı, amca ve halanın yokluğunda çocukları onların yerine geçer ve onlara hayattayken düşen payı alırlar. Fakat dayının oğlu ebeveynleri hayattayken amca ile varislikten düşer, ayrıca amcanın oğlu da ebeveynleri hayattayken dayısı ile varislikten düşer. Bu konu nassta mevcut değildir, icma ile sabittir.³³

Ölenin varisi onun babasının amcası, halası, dayısı ve teyzesi, annesinin amcası, halası, dayısı ve teyzesi olursa mal üç pay olarak taksim edilir: Bir payı annesinin amcası, halası, dayısı ve teyzesi kendi aralarında eşit şekilde taksim ederler. Diğer iki payı üç yere taksim ederek bir hissesini ölenin babasının dayısına ve teyzesine verirler ve onlar kendi aralarında eşit şekilde paylaşırlar. Diğer iki hissene ise ölenin babasının amcasına ve halasına verirler. Yine amcası halasının iki katı fazlasını alır.³⁴

Ölenin amcası, halası, dayısı, teyzesi ve onların evlatları, ayrıca torunları olmazsa, ölenin babasının ve annesinin amcası, halası, dayısı ve teyzesi miras alır. Eğer bunlar da olmazsa onların çocukları, çocukları da olmazsa ölenin babası ve büyük annesinin teyzesi, dayısı, halası ve amcası, onlar da olmazsa onların evlatları miras alır.³⁵

Hem asabe, hem de zevi'l-erham kabul edilen akrabalara gelince, ashâbü'l-ferâiz ve asabe olarak görülen akrabalar gibi ashâbü'l-ferâizin yanı sıra asabe şeklinde iki sınıftan olarak görülen, hatta aynı anda iki sınıftan da kabul edilen varis olan akrabalar da vardır. Bunlar aşağıda kaydedildiği üzeredir:

³⁰ Lenkeranî, **a.g.e.**, M: 2842.

³¹ Lenkeranî, **a.g.e.**, M: 2843.

³² Muhammed Cevâd el-Muğniye, **a.g.e.**, s. 224.

³³ Muhammed Cevad el-Muğniye, **a.g.e.**, s. 225.

³⁴ Lenkeranî, **a.g.e.**, M: 2844.

³⁵ Lenkeranî, **a.g.e.**, M: 2805.

1. Ashâbü'l-ferâiz grubundan olan dörd erkekten³⁶ ikisi olan baba ve dede (babanın babası) aynı anda ashâbü'l-ferâiz ve asabe olabilirler.³⁷ Örneğin ölenin kızı, babası veya dedesi arasında miras şu şekilde taksim edilir:

		6X
Kız	½	3X
Baba (veya dede)	1/6+diğerleri	1X+2X

Tablo 1: Ölenin Kızın Babası veya Dedesi Mirasın Paylaşımı

2. Vefat edenin kızı, oğlunun kızı, öz kızkardeşi ve baba bir kızkardeşi gibi bir takım akrabaların varislik durumu ise asabe ile ashâbü'l-ferâiz olma arasında değişebilir.³⁸ Fakihlerin belirttiği gibi baba ile dede aynı anda ashâbü'l-ferâiz ve asabe olabilirken kız, oğlun kızı, öz kızkardeşi ve baba bir kız kardeşi değişik durumlarda ashâbü'l-ferâiz veya asabe olurlar.³⁹

3. Hem asabe hem de ashâbü'l-ferâiz miras sahibi olarak kabul gören, adı geçen kişilerden farklı bir durum da ana bir kardeş olan amca oğlu ile, amcası oğlu olan kocası durumudur. Anabir kardeş olan amca oğlu önce ana bir kardeş olarak farz payını, sonra ise geri kalanı asabe olarak, murisin eşi olan amca oğlu da öncelikle eşi olarak farz payını, sonra ise geri kalanı asabelikle alacaktır.⁴⁰

³⁶ Ebû Bekir Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, **el-Mebsût**, Matbaatü's-Saâde, Kâhire, t.y., s. 174; Ebü'l-Hasan Seyyid Şerîf Alî b. Muhammed Cürcânî, **Şerhu's-Sirâciyye**, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1903/1322, s. 14; Cemâlüddîn Muhammed b. Abdullah b. Alî Şinşevrî, **Fethü'l-Karîbî'l-Müci'b bi-şerhi Kitâbi't-Tertîb**, el-Matbaatü'l-Behriyye, Kâhire, 1301/1893, c. 2, s. 31, 36; Mahmûd Esad Seydişehrî, **Ferâidü'l-ferâiz**, Selanik Matbaası, Dersaadet, 1326/1907, s. 62-63.

³⁷ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî, **el-Vasitfi'l-Mezheb**, (thk. Ahmed Mahmud İbrâhîm), Dârü's-Selâm, Kâhire, 1417/1997, c.IV, s. 338; Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref Nevevî, **el-Mecmû Şerhi'l-Mühezzeb (et-Tekmiletü's-sânî)**, (thk. Muhammed Necîb Mutî), Dârü'l-Fikr, Beyrût, t.y., s. 55; Ebü'l-Abbâs Şihabüddîn Ahmed b. Receb Tibuga İbnü'l-Mecdi, **et-Ta'lik alâ Nazmi'l-leâli fi ilmi'l-ferâiz**, (thk. Ahmed b. Muhammed er-Rifâî), Câmîatü'l-İslâmiyye, Medine, 1429/2008, c.I, s. 314, 350; Ebü'l-Hasan Alî b. Yahya Asnunî Megîlî, **Şerhü'l-urcûzeti't-tilimsâniyye fi'l-ferâiz**, (thk. Abdüllatif Zekkağ), Merkezü'l-İmâm es-Sealibî, Cezâyir, Dâru İbn Hazm, Beyrût, 1430/2009, s. 220; Şinşevrî, **a.g.e.**, s. 36; İbrâhîm b. Abdullah b. İbrâhîm Meşrikî, **el-Azbü'l-fâid Şerhu Umdeti külli fârid**, Matbaatü'l-Halebiyye, 1372/1952, s. 80.

³⁸ Serahsî, **a.g.e.**, s. 174; Nevevî, **a.g.e.**, s. 55; Cürcânî, **a.g.e.**, s. 15-16.

³⁹ Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. İmad İbnü Ebü'l-Abbâs, **el-Füsul fi'l-ferâiz: el-Füsulü'l-mühimme fi ilmi mevârisi'l-ümme**, (thk. Abdülmuhsin b. Muhammed b. Abdülmuhsin el-Münif), y.y., er-Riyâd, 1994, s. 73; İbnü'l-Mecdi, **a.g.e.**, c.I, s. 350; Şinşevrî, **a.g.e.**, s. 36.

⁴⁰ Serahsî, **a.g.e.**, s. 178-179; Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah b. Ahmed Süheylî, **Kitâbü'l-ferâiz ve şerhu âyâtî'l-vasiyye**, (thk. Muhammed İbrâhîm Benna), Câmîatü Karyunus, y.y., 1980, s. 82-83; Ebü Muhammed Muvaffaküddîn Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, **el-Muğni**, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî ve diğr.) Hecr li't-Tibaa ve'n-Neşr, Kâhire, 1992, s. 30-34; İbnü Ebü'l-Abbâs, **a.g.e.**, s. 76-77.

4. Çocuklar olmazsa ashâbü'l-ferâiz kabul edilen oğlunun kızları onların yerine geçerek onlar gibi hacb ederek varis olursa, kızın evlatları murisle aralarına kadın girmesi sebebiyle zevi'l-erham olarak dikkate alınır. Bu durum annenin babası, teyze ve hala gibi akrabalar için de geçerlidir.

Varisler arasında öncelik sırasına gelince Hz. Peygamberin (s.a.s) *"Hisse sahiplerine hisselerini verin, diğer kısmı da en yakın kişilerindir"* hadisi farz pay almanın asabelikten daha kuvvetli olduğu görülür. Çünkü ashabu'l-ferâize karşın ashabu'l-ferâizden olmayan asabe akrabalarına terekeden hisse kalmadıkta sakıt olur. Zevi'l-erham varisliyinde mirastan ilk pay alacak akraba anne yolu ile vefat edene en yakın olandır.⁴¹ Nitekim Ebu Cafer şöyle demiştir: *"Senin oğlun torunundan (oğlunun oğlundan), oğlunun oğlu senin kardeşinin oğlundan, senin babanın ve annenin kardeşi oğlu senin kardeşinin oğlundan önceliklidir. Senin baba bir kardeşinin oğlu senin amcandan, senin amcan babanın ana-bababir kardeşi ve senin bababir amcandan, senin babanın ana-baba bir kardeşi oğlu senin baba bir amca oğlundan önce gelir."*⁴²

Ali b. Ebi Talib amca ve teyze hakkında şöyle hüküm vermiştir: *"Amca için 2/3 ve teyze için 1/3 hisse vardır. Onlar velisiz zevi'l-erham varisleri olur."*⁴³

Cafer b. Muhammed'den amca, hala, teyze ve dayı hakkında sorulduğunda o: *"Onların payı dayı ve teyze 1/3 kısmı aralarında eşit paylaşır, amca ve hala ise 2/3 kısmı ikili birli paylaşır."*⁴⁴

Zikredilecek örneklerde olduğu gibi uzaktaki asabe akraba varis olduğu taktirde ashâbü'l-ferâiz akrabaları bazen varis olamaz. Örneğin, oğlun kızı, anabir kardeşle (veya kızkardeşle) amca oğlunun olduğu meselede oğlunun kızı kız evladı olmadığı için onun yerine geçerek terekenin yarısını alacak, ana bir kardeş-kızkardeşi de hacb edecektir. Burada ana bir kardeş-kızkardeş ashâbü'l-ferâiz olmalarına rağmen varis olamazken murise daha uzak olan amca oğlu varis olabilir.

		2X
Oğlun kızı	½	1X
Ana bir kardeş/kızkardeş	---	Oğlun kızı ile hacb olur
Amca oğlu	kalanı alır	1X

Tablo 2: Oğlun Kızı, Anabir Kardeş veya Kızkardeş, Amca oğlu

⁴¹ Ebu Hanife en-Numân b. Muhammed et-Temîmî el-Mağribî, *De'â'imul-İslâm ve zikri'l-helâl ve'l-harâm ve'l-kazâyâ ve'l-ahkâm an-Ehli-Beyti Rasûlillahi aleyhi ve aleyhim*, Dârü'l-Ezva, Beyrût, 1311/1991, M: 1353.

⁴² Ebu Hanife, *a.g.e.*, M: 1355.

⁴³ Ebu Hanife, *a.g.e.*, M: 1356.

⁴⁴ Ebu Hanife, *a.g.e.*, M: 1357.

Diğer bir örnek, ölenin iki kız evladı, oğlunun iki kızı ve amca oğlu bulunduğu taktirde, iki kızı terekenin 2/3-ni alır. Oğlunun kızları 2/3 hisse alamaz, terekenin kalanını en yakın asabe erkek akraba kabul görülen amca oğlu alacaktır.⁴⁵

		6X	6X
İki kız	2/3	4X	4X (her biri 2X)
Oğlunun iki kızı	---	---	---
Amcası oğlu	Kalanı alır	X	2X

Tablo 3: İki Kız, Oğlunun İki Kızı, Amca oğlu

Annenin babası (fasid baba)'nın sırası annenin kardeşi oğlundan ve kızkardeşinin kardeşi kızından, amca ve dayıdan önceliklidir. Annesinin kardeşi oğlunun oğlu ve babasının kızkardeşinin sırası amcadan, dayıdan ve haladan önceliklidir. Yani akrabalık gücü çok önemlidir.⁴⁶ Rivayete göre Hz. Peygamberimiz amca ve dayıyı başka varis yokken varis ilan etmiştir.⁴⁷ Asabeyle ilgili akrabaların varislikleri zevî'l-erhamdan önce gelir.⁴⁸

Sonuç

Sonuç olarak, hangi mezhepte olursa olsun İslam miras hukukunda zevî'l-erham adı kullanılmasa dahi farklı gruplar altında toplanan varis akrabalar mevcuttur. Kaydedilmesi gereken hususlardan biri de şu ki bazen mirasın miktarının azlığı, bazen de zevî'l-erhamdan önde gelen akrabaların sayının çokluğu yüzünden söz konusu gruba nadiren sıra gelir ve mirastan pay alabilirler. Bütün incelenen örneklerde ve tablolarda verilen pay hisseleri aynı nadir durumlar için geçerli sayılmıştır. Bu da İslam dininde en küçük detaylara kadar herkesin miras hakkının adaletle düşünüldüğünün kanıtıdır. Araştırmamız ilgili klasik kaynaklardan imkan ölçüsünde yararlanarak daha detaylı ve geniş çalışmaları gerektiren bu konu ile ilgili elimizden gelen çaba ve gayreti gösterdik. Çalışmamızın hedeflenen amaca katkı sağlaması en büyük arzumuzdur.

⁴⁵ Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**, (thk. Abdullah Ömer el-Barudî), Dârü'l-Cinan, Beyrut, 1986, s. 68; Cessas Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzi, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, Matbaatü'l-Evkâfi'l-İslâmiyye, Dârü'l-hilâfetiyye, 1917, s. 85; İbn Abdilber Ebû Ömer Cemâleddîn Yûsuf b. Abdullah en-Nemerî, **el-İztizkâr**, (thk. Abdülmutî'l Emîn Kal`acı), Dâru Kuteybe, Beyrût, 1993, s. 394; Serahsî, **a.g.e.**, s. 141; Gazzâlî, **a.g.e.**, c. IV, s. 340; Ebü'l-Hattâb Necmeddîn Mahfûz b. Ahmed Kalvezânî, **et-Tehzîb fi'l-ferâiz ve'l-vesâyâ**, (thk. Muhammed Ahmed Havlî), Mektebetü'l-Ubeykan, Riyâd, 1995, s. 32; İbn Kudâme, **a.g.e.**, s. 12.

⁴⁶ Muhammed Ebu Zehra, **a.g.e.**, s. 189.

⁴⁷ Tirmizî, Ferâid 12, İbn Mâce, Diyât 7.

⁴⁸ İbn Abdilber, **a.g.e.**, s. 482; Serahsî, **a.g.e.**, s. 175; Kalvezânî, **a.g.e.**, s. 164, 317; İbn Kudâme, **a.g.e.**, s. 82, 90; Nevevî, **a.g.e.**, s. 114; Cürçânî, **a.g.e.**, s. 40; Meşrikî, **a.g.e.**, s. 77.

KAYNAKÇA

- Aydın, Mehmet Akif ve diğerleri; **İslam Hukuku**, Nurlar, Bakı, 2013.
- Berki, Ali Himmet; **İslam Hukukunda Feraiz ve İntikal**, Sadeleştiren: İrfan Yücel, Ankara, 1985.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî; **Ahkâmü'l-Kur'ân, Matbaatü'l-Evkâfi'l-İslâmiyye**, Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye, 1917.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasan Seyyid Şerîf Alî b. Muhammed; **Şerhu's-sirâciyye**, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1903/1322.
- Ebû Cafer et-Tusî, Muhammed b. Hasan b. Alî; **el-Mebsût fî Fıkhî'l-İmâmiyye**, Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, Beyrût, t.y.
- Ebû Hanife, en-Numân b. Muhammed et-Temîmî el-Mağribî; **Deâimu'l-İslam ve zikri'l-helâl ve'l-harâm ve'l-kazâyâ ve'l-ahkâm an-Ehli'l-Beyti Rasûlillahi aleyhi ve aleyhim efdalu's-selâm**, Dârü'l-Ezva, Beyrût, 1311/1991.
- el-Muğniye, Muhammed Cevâd; **Fıkhü'l-İmâm Cafer es-Sâdık: Ard ve İstidalâl**, Müessesetü Ensâriyyan, Kum, 2004.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed; **el-Vâsit fi'l-Mezheb**, (thk. Ahmed Mahmud İbrâhîm), Dârü's-Selâm, Kâhire, 1417/1997.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâleddîn Yûsuf b. Abdullah en-Nemerî; **el-İztizkâr**, (thk. Abdülmutî'l Emîn Kal`acî), Dâru Kuteybe, Beyrût, 1993.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed; **el-Muğnî**, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki ve diğr.) Hecr li't-Tibaa ve'n-Neşr, Kâhire. 1992.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, **Sünen**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.
- İbnü Ebü'l-Abbâs, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. İmad; **el-Füsul fi'l-ferâiz: el-Füsulü'l-mühimme fi ilmi mevârisi'l-ümme**, (thk. Abdülmuhsin b. Muhammed b. Abdülmuhsin el-Münif), y.y., er-Riyâd, 1994.
- İbnü'l-Mecdî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Receb Tibuga; **et-Ta'lik alâ Nazmi'l-leâlî fi ilmi'l-ferâiz**, (thk. Ahmed b. Muhammed er-Rifâî), Câmîatü'l-İslâmiyye, Medine, 1429/2008.
- İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm; **el-İcmâ**, (thk. Abdullah Ömer el-Barudî), Dârü'l-Cinan, Beyrut, 1986.

Kalvezânî, Ebü'l-Hattâb Necmeddîn Mahfûz b. Ahmed; **et-Tehzîb fi'l-ferâiz ve'l-vesâyâ**, (thk. Muhammed Ahmed Havlî), Mektebetü'l-Ubeykan, Riyâd, 1995.

Karaman, Hayreddin; **Anahatlarıyla İslam Hukuku**, Ensar Yayınları, İstanbul, 2006.

Lenkeranî, Muhammed Fâzıl; **Tevzîhü'l-Mesâil Risâlesi**, (trc. M. Alizade), Kum 2006.

Megîlî (el-Asnuni), Ebü'l-Hasan Alî b. Yahyâ; **Şerhü'l-urcûzeti't-tilimsâniyye fi'l-ferâiz**, (thk. Abdüllatif Zekkağ), Merkezü'l-İmâm es-Sealibî, Cezâyir, Dâru İbn Hazm, Beyrût, 1430/2009.

Meşrikî, İbrâhîm b. Abdullah b. İbrâhîm; **el-Azbü'l-fâid Şerhu Umdeti Külli Fârid**, Matbaatü'l-Halebiyye, 1372/1952.

Muhammed Ebû Zehra; **Ahkâmü't-Terekât ve'l-Mevâris**, Dâru'l-fikri'l-arabî, Kâhire, 1302.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref; **el-Mecmû Şerhi'l-Mühezzeb (et-Tekmiletü's-sâni)**, (thk. Muhammed Necib Mutii), Dâru'l-Fikr, Beyrût, t.y.

Serahsî, Ebû Bekir Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl; **el-Mebsût**, Matbaatü's-Saâde, Kâhire, t.y.

Seydişehrî, Mahmûd Esad; **Ferâidü'l-ferâiz**, Selanik Matbaası, Dersaadet, 1326/1907.

Süheylî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah b. Ahmed; **Kitâbü'l-ferâiz ve şerhu âyâtî'l-vasiyye**, (thk. Muhammed İbrâhîm Benna), Câmîatü Karyunus, y.y., 1980.

Şinşevrî, Cemâlüddîn Muhammed b. Abdullah b. Alî; **Fethü'l-Karîbi'l-Mücib bi-şerhi Kitâbi't-Tertîb**, el-Matbaatü'l-Behriyye, Kâhire, 1301/1893.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa; **Sünen**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.